

Slovenska biografija

Megiser, Hijeronim

(med 1554 in 1555–1619)

★ med 1554 in 1555 Stuttgart, Nemčija

† november 1619 Linz, Zgornja Avstrija, Avstrija

Imena

ime: Megiser Hijeronim

ime: Megiser Hieronim

Poklic ali dejavnost

- šolnik
- jezikoslovec
- polihistor

Slovenski biografski leksikon

Megiser Hijeronim, nemški šolnik, lingvist in polihistor, r. h koncu 1554 ali 1555 v Stuttgartu, u. v nov. 1619 v Linzu. Študiral je od 1571 v Tübingenu, kjer je bil Frischlinov najljubši učenec in njegov ammanuensis ter sošolec in prijatelj Dalmatinov in obeh Trubarjevih sinov, 1574 je dosegel bakalavreat, 1577 magisterij, 1579 se je potegoval za učiteljsko službo v neki würtemberški samost. šoli, a je ni dobil; ok. 1581 je dobil službo vzgojitelja v družini Janža Khisla na Fužinah pri Lj., 1581 se je s Khislovimi mudil na Reki. L. 1582 je opozoril stanove, ki so iskali rektorja za svojo šolo, na Frischlina. Istega l. je odšel v Padovo študirat pravo, 1584–8 je bil prav tam preceptor Jakoba in Karla Khisla ter Friderika in Jurija Hartmanna pl. Stubenberga, s katerima je 1585 potoval v Bologno, Sieno in najbrž tudi v Rim; 1588 so ga nemški slušatelji prava v Padovi izvolili za prvega knjižničarja. L. 1588–9 je prepotoval vso Italijo ter spremljal nekega bavarskega plemiča na Malto. Od konca 1589 do maja 1591 je bil stanovski historiograf v Gradcu, 1590 ga je nadvojvoda Karel imenoval za svojega »rednega historiografa«, 24. maja 1591 je dobil od nadvojvode Emila 200 gld. odpravnine. V sledečih letih je potoval po sev. Nemčiji, Nizozemski in Angleški, nato se je naselil v Frankfurtu ob M., kjer se je poročil s Katarino Spiess, hčerjo frankfurtskega knjigovezca. 24. apr. 1593 je posodil kor. dež. stanovom 1200 gld., v jul. so ga ti pozvali v Celovec za rektorja stanovske gimnazije. Sem je M. poklical v službo tudi svojega očeta (u. 1595 v Celovcu). Iz Celovca si je M. dopisoval s svojimi tübingenski prijatelji. L. 1595 so z njegovo pomočjo spravili v slov. dežele 21 sodov Trubarjeve »Hišne postile« preko Celovca, kjer jih je M. za nekaj časa skrnil v šolskem poslopju (zahvala kranjskih deželnih stanov z dne 17. apr. 1596). Ko je 1. jun. 1600 nadvojvoda Ferdinand ukinil protestantske cerkvene in šolske ministerije na Koroškem, je dobil 8. nov. z drugimi člani cerkvenega ministerija tudi M. kot rektor strog ukaz, naj takoj zapusti mesto. Četudi je 13. nov. skupno s svojimi kolegi dobil ponoven ukaz, naj se izseli, je vendarle ostal in se pozival na svoje zasluge in častne službe, ki so mu jih nalagali dvor in stanovi (Rudolf II. mu je n. pr. podelil naslov »Comes Palatinus«). Ko so mu pa 6. apr. 1601 pisali stanovi, da ga ne morejo več ščititi pred deželnim knezom, se je 13. apr. 1601 obenem s svojimi osmimi gimn. tovariši z letno plačo in s priporočilnimi pismi, ki jih je dobil od stanov, izselil. M. je odšel v Frankfurt, kjer si je 27. jul. 1602 pridobil meščanstvo. H koncu 1603 je na poziv saškega volilnika Kristijana II. odšel v Leipzig, kjer je postal Kristijanov historiograf in izredni profesor leipziške univerze. 1. apr. 1606 je postal rektor nove gimnazije v Geri, ki ji je sam določil učni načrt. L. 1607 je bil radi M.-jeve popustljivosti imenovan drug rektor, a M. se je vrnil v Leipzig. L. 1609 je potoval na Koroško po snov in pripomočke za svoje zgodovinsko delo o Koroški, ki se ga je lotil že v Celovcu, ko je dobil po predikantu Kristalniku, umrlem 1595, zbirke gradiva za koroško zgodovino. S smrtjo Kristijana II. 23. jul. 1611 je M. izgubil svojega podpornika in prišel ob službo. Koroški stanovi so mu v dec. istega leta prepovedali objavo »Koroške kronike«, v katero je zastavil vse svoje premoženje. Začeli so ga pritiskati dolgov, vrnika biografija za prebranje. Zbirke in predstavniki izstopili iz njihove 2. ure in 1. 1. 1612 mu je bil

dobrodošel poziv gornjeavstrijskih stanov, naj prevzame v Linzu službo stanovskega zgodovinarja in ravnatelja stanovske knjižnice. V jul. 1614 so prispeli na glavni dež. zbor v Linz cesar Matija in nadvojvode Ferdinand ter Maksimilijan, katerim se je M. priljubil ter odslej dobival od njih podpore. L. 1614 se je vnovič poročil, a novi zakon mu ni prinesel sreče in miru v hišo.

Literarno delo M.-jevo nosi vse znake humanizma. Njegovo znanje je bilo obširno in globoko. Kot učenec Frischlinov in Crusijev je izvrstno obvladal latinščino in grščino. Na svojih potovanjih se je seznanil še z mnogimi drugimi jeziki (1612 n. pr. je izdal turško slovnico, prvo v nem. jeziku). Že izza mladosti se je zanimal za zemljepisje in potopisje. Pozneje je prešel v zgodovinski in genealoški študij, za kar ga je usposabljal dobro poznanje klasikov, humanistov in srednjeveških zgodovinskih virov. Mimogrede se je bavil tudi z zdravilstvom in mehaniko. Izdal je 42 del, ki so izšla skupno v 57 izdajah. V njegovi obsežni zapuščini je bilo tudi nad 30 večjih rokopisov.

S slovenščino se je M. seznanil deloma najbrž že v Tübingenu pri svojih kranjskih sošolcih in prijateljih, podrobneje pa kot učitelj pri Khislovih in po 1593 kot rektor v Celovcu. Prvič je upošteval slovenščino v Paroemiologiji in v Dikcionariju iz 1592. Paroemiologia Polyglottos (1. izd. Graz 1592, posvečena Juriju Khislu, 2. izd. Leipzig 1605, posvečena Kristijanu II.) vsebuje tudi ok. 20 slov. in hrv. pregovorov. Dictionarium quattuor linguarum (1. izd. Graz 1592, 2. izd. Frankfurt 1608, 3. izd. Celovec 1744) je prvi večji slovar, v katerem je sistematično obdelan slovenski besedni zaklad. V njem so nemške besede tolmačene najprej latinski, potem slovenski, nato italijanski. M. je uporabil predvsem Dalmatinov register in besedni zaklad iz Bohoričeve slovnice, večino gradiva pa je dobil iz drugih, ustnih ali pismenih virov različnih slovenskih narečij. Besede, ki so označene s kriticama Car., Carn., ima vse iz Dalmatinovega registra. Med slovenski besedni zaklad je uvrstil po Dalmatinovem zgledu tudi hrvaške besede in jih označil s Cr. Dobil jih je deloma iz Dalmatina, deloma jih je sam nabral. Slovenski del slovarja je v glavnem pisan v dolnjščini, ima pa tudi nekaj gorenjskih oblik, ki jih je M. lahko čul v Lj. M. je poznal grafična pravila, ki jih je 1581 uvedla reviz. komisija, a se jih ni držal; rabi še vse nedosledne znake, ki jih ima Trubar v svojih knjigah. M.-jev slovar ima mnogo besedi, ki jih drugi slovarji nimajo. Nekatere M.-jeve besede ima Pleteršnik označene za štajerske in prekmurske. M. je iz Bohoričeve slovnice izpisal tudi primere za sklanjatev in spregatev. M.-jev slovar je imel na starejše slovenske pisatelje slovarjev velik vpliv. Uporabljali so ga Alasia, Kastelec, Vorenc, Hipolit in pisatelj krškega kapuc. slovarja ter Pohlin; izdajo iz 1744 sta rabila Pohlin in Gutschmann. Pozneje je prišel v pozabo. Cigale je samo naknadno navedel imenitnejše besede iz njega. Tudi Pleteršnik ga ni izčrpal, niti vseh tistih besedi ni prepisal, ki jih je Cigale naštel v uvodu. L. 1744 so celovški jezuitje po izdaji 1592 oskrbeli novo popravljeno in zlasti s frazami pomnoženo izdajo, ki pa kljub temu ne pomeni bistvenega napredka. V slov. delu je skušal Ant. Miklauz, doma iz Železne Kaple, uveljaviti svoje narečje, a je umrl, ko so bile nekako tri četrtine natisnjene. Neznani kontinuator se je v zadnjem delu vrnil k tradiciji dotedanjega slov. književnega jezika in tudi v načelnem uvodu zavrgel ravnanje svojega prednika.

»Specimen 40 linguarum« (1. izd. 1593; 2. izd. Spec. 50 ling. 1603; 3. izd. Spec. praec. tot. orb. terrae linguarum 1616) vsebuje poleg drugih tudi slovenski »očenaš«.

L. 1603 je izšel v Frankfurtu M.-jev »Thesaurus Polyglottus«, ki vsebuje pod oznako Sclav(on), včasih tudi ločeno pod oznakama Carinth., Carniol., nekoliko pomnoženi besedni zaklad iz Dikcionarija 1592. M. je po 1592 znanje slovenščine poglobil in razširil na vsa slovenska narečja. Nove izraze ima zlasti iz koroščine in vzhodne štajersčine, oz. prekmurščine. Nekaj izrazov pa je na novo sprejel iz Dalmatina. Pomnožil je tudi hrvaški besedni zaklad; besede pod oznako Dalm. je vzel iz Vrančičevega slovarja iz 1595, besede z oznako Croat. je pa prenesel iz izdaje 1592, vendar jih je pomnožil z mnogimi lepimi besedami, ki jih nima niti Akad. rječnik. Pravopis v tem oddelku je italijanski. Vrančičev slovar je služil M.-ju tudi za madžarske besede. L. 1613 je šla ista izdaja Thesaura z novim naslovnim listom kot »editio secunda« v svet. »Thesaurus Polyglottus« sta uporabljala pri sestavljanju svojih slovarjev: pisatelj slovarja »Kranjsko besedische pisano« in Hipolit.

Izmed M.-jevih številnih zgodovinskih spisov so najvažnejši Annales Carinthiae (Leipzig 1612), obsežno delo v 12 knjigah, ki predstavlja prvi resni poizkus obširno podati celotno zgodovino Koroške. Prvi del (1.–8. knj.) vsebuje starejšo zgodovino, ki je vsa prepletena z neštetimi pravljicami in pripovedkami; je pa v njem tudi dragocena zbirka rimskih napisov, ki jih je zbral po Koroškem M. sam. Pri natančnem opisu ustoličenja koroških vojvod sta mu služila kot vir Aeneas Silvius in Jakob Unrest, dočim Janeza Vetrinjskega ni poznal. Važne so slike in natančen opis knežjega kamena pri Krnskem gradu in vojvodskega prestola na Gosposvetskem polju. V splošnem pa začne vrednost knjige rasti šele v drugem delu od 9. knjige dalje. Tu je M. uporabil mnogo sedaj že izgubljenih listin in lokalnih kronik. Zlasti važno je M.-jevo delo za zgodovino 15. stol., ker je uporabljal gradivo iz stanovskih arhivov. Dasi sega kronika do 1612, ko je izšla, vendar nam radi močnega protireformacijskega gibanja notranjega življenja Koroške ob koncu 16. in v začetku 17. stol. ne odgrinja tako, kot bi M. mogel. Na koncu dela so dodani tudi spisi, ki so izšli v plemaških koroških rokopisnih zbirkah, ki ni redka

lastnost humanistov 16. stol., je zavedel M.-ja, da navaja za vire mnogo del, ki jih najbrž ni nikdar čital. Pripeljal ga je celo do zavestnega potvarjanja zgodovine. Med zgodov. potvarami M.-jevimi je gotovo eden najvažnejših njegovih »virov«
»Farrago rerum Carinthiarum«, ki naj bi jo pisali po vrsti: Ammonius Salassus, Nicolaus Claudianus in Henricus Lavardus — imena, ki jih pozna samo M. Salassus mu poroča o zgodovini slovenskih vojvod na Koroškem do 902, Claudianus mu služi za vir od 902 do 1501, Lavardus pa od 1501 do 1523. Kljub tem potvaram, ki občutno zmanjšujejo vrednost M.-jeve kronike, ima njegovo delo v nekaterih poglavjih vendarle še danes vrednost.

Vpliv M.-jevega dela se v obilni meri pozna na Valvasorju, ki je sprejel iz njega med dr. tudi mnogo zmot in potvar, zlasti iz dobe pokristjanjevanja Slovencev. Po Valvasorju in deloma tudi naravnost iz M.-ja so zašle te nepravilnosti tudi v nekatere druge slovenske knjige (n. pr. v Trdinovo »Zgodovino slov. naroda«).

M. si je v svojih zadnjih letih mnogo prizadeval, da bi začel izdajati gradivo za avstrijsko zgodovino. Ta načrt se mu ni posrečil, vendar se je njegova zamisel poldrugo stol. pozneje uresničila. — Prim.: Valvasor VI, 346; VII, 461; Kopitar, Gram. 1808, 435–8; Elze, Univ. Tübingen 13; Radics, Zbirka slov. pregovorov iz l. 1592, Kres II, 332–4; Marn XXI, 15–9; XXII, 19–22; ADB XXI, 183 do 185; Kos F., O bojih med kršč. in pog. Slovenci v 8. stol., IMK X, 1900, 11–20; Doblinger, H. M.-s Leben u. Werke, Mitt. des Inst. f. österr. Geschichtsforsch. XXVI, 431 do 478; Jagić, Istor. slavj. filol. 19–20; Glonar, Naš jezik 53, 54; V. Vrtovčeva, Jezik v M.-jevem dikcionariju iz l. 1592 (rkp.); Dukat V., Rječnik Fausta Vrančiča, Rad 231, 1925, 115–21; Breznik A., Slovenski slovarji, RDHV III, 1926, 110–4 sl., 143 sl.; Kidrič, Bibliogr. uvod, 1927 (litograf.), 221–3; isti, Zgod. 2 47, 53, 78, 83–4, 90, 128–31, 136. Lgr.

Janez Logar

Logar, Janez: Megiser, Hijeronim (med 1554 in 1555–1619). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi357106/#slovenski-biografski-leksikon> (26. december 2015). Izvirna objava v: *Slovenski biografski leksikon: 5. zv. Maas - Mrkun*. Franc Ksaver Lukman et al. Ljubljana, Zadružna gospodarska banka, 1933.

Slovenska akademija znanosti
in umetnosti
Novi trg 3
P.P. 323
SI-1000 Ljubljana

T: (01) 470 6100
E: sazu@sazu.si

Znanstvenoraziskovalni center
Slovenske akademije znanosti
in umetnosti
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana

T: +386 1 470 6100
E: zrc@zrc-sazu.si

Slovenska biografija uporablja piškotke. Z uporabo spletne strani se strinjate z njihovo uporabo:

Potrdi